

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО**

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-2.16>

ПОЗНЯК Е.В.

**ЕКОЛОГО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ
ТА ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР**

**ECOLOGICAL AND LEGAL CULTURE IN THE SYSTEM OF GUARANTEES
OF REALIZATION AND PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS
OF UKRAINIAN CITIZENS: A POLITICAL AND LEGAL DIMENSION**

У статті проведено аналіз особливостей еколого-правової культури як важливої гарантії реалізації та захисту громадянами своїх екологічних прав. Проаналізовано наукові підходи до розуміння місця і ролі екологічної культури в системі екологічних прав громадян, а також запропоновано концептуальні підходи до оптимізації правового регулювання відносин у цій сфері. Ефективність правотворчої, право-реалізаційної та правозастосовної діяльності в екологічних правовідносинах є показником належного рівня та практичної ефективності еколого-правової культури в суспільстві й державі, встановлення екологічного правопорядку та стану дотримання законності. Це впливає на процес гарантування й захисту громадянами своїх екологічних прав та інтересів, сприяє підвищенню екологічного праворозуміння громадян, а також їхній участі у формуванні державної і регіональної екологічної політики. Проведено аналіз окремих положень Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року (2019 рік) як документа політико-правового характеру, який визначає розвиток еколого-правової культури та реалізацію і захист екологічних прав громадян як важливих напрямів державної екологічної політики в нашій державі. Зазначається необхідність доповнення Національної стратегії у сфері прав людини (2015 рік) положенням про принцип формування культури реалізації, забезпечення та захисту прав людини. Підтримуються раніше висловлені автором пропозиції щодо розроблення Концепції розвитку екологічної культури в Україні та внесення змін і доповнень до законів України «Про культуру», «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших. Зазначається, що практична реалізація вимог чинного законодавства про гарантування й захист екологічних прав громадян сприятиме розвитку еколого-правової культури в нашій державі як явища правової дійсності, зміцнюватиме еколого-правовий статус людини і громадянина. Наукового осмислення на тепер потребують перспективи закріплення права громадян на належний рівень екологічної культури в чинному законодавстві України.

Ключові слова: *державна екологічна політика, екологічна культура, екологічне право, екологічні права громадян, еколого-правова культура, права людини, рівень екологічної культури, система екологічних прав громадян.*

The analysis of the features of ecological and legal culture as an important guarantee of the realization and protection of citizens' environmental rights is carried out in the article. Scientific approaches to understanding the place and role of ecological culture in

the system of environmental rights of citizens are analyzed, and conceptual approaches to optimizing the legal regulation of relations in this area are proposed. The effectiveness of law-making, legal implementation, and law enforcement activities in environmental legal relations is an indicator of the proper level and practical effectiveness of ecological and legal culture in society and state, the establishment of environmental law and order and the condition of keeping the law. This affects the process of securing due recognition and protection of citizens' environmental rights and interests, facilitates improvement of citizens' environmental legal comprehension, as well as their participation in the formation of state and regional environmental policies. The analysis of certain provisions of the Main Fundamentals (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2030 (2019) was made as of document of political and legal nature, which defines the development of ecological and legal culture and the realization and protection of environmental rights of citizens as important directions of state environmental policy in our state. It is noted that it is necessary to supplement the National Strategy in the Field of Human Rights (2015) with a provision on the principle of forming a culture of realization, guaranteeing and protection of human rights. Proposals made earlier by the author on the development of a Concept for the Development of Ecological Culture in Ukraine and the introduction of amendments and additions to the Laws of Ukraine "On Culture", "On Environmental Protection", etc. are supported. It is also noted that the practical implementation of the requirements of the current legislation on guaranteeing and protecting the environmental rights of citizens will contribute to the development of ecological and legal culture in our state as a phenomenon of legal reality, will strengthen the ecological and legal status of a person and a citizen. Prospects of stipulation of the citizens' right to the appropriate level of ecological culture in the current legislation of Ukraine require scientific understanding at the moment.

Key words: *environmental and legal culture, environmental culture, environmental law, environmental rights of citizens, human rights, level of environmental culture, state environmental policy, system of environmental rights of citizens.*

Вступ. Однією із сучасних соціальних проблем є недостатня гарантованість прав людини і громадянина, що в екологічно кризовому середовищі зумовлює гостру необхідність у забезпеченні ефективної реалізації та захисту таких природних прав людини, як право на життя, право на безпечне довкілля тощо.

Забезпечення реалізації громадянами своїх екологічних прав і обов'язків, ефективний їх захист є важливим напрямом національної екологічної політики нашої держави, що відповідає положенням ст. ст. 3, 16, 50, 66, 92 та інших Конституції України [1], низці норм Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., низки інших джерел екологічного права України, якими визначається та забезпечується еколого-правовий статус людини і громадянина, охоплюється законодавчий рівень утілення в життя напрямів та положень державної екологічної політики, що сприяє розвитку суспільної й індивідуальної еколого-правової культури.

Постановка завдання. Метою публікації є виявлення особливостей еколого-правової культури процесу реалізації та захисту екологічних прав громадян України, а також доведення того, що підвищення рівня еколого-правової культури є важливою гарантією реалізації громадянами своїх екологічних прав та інтересів. Для цього поставлено такі завдання: проаналізувати систему юридичних норм та положень політико-правових документів, які спрямовані на розвиток еколого-правової культури реалізації та захисту екологічних прав та інтересів громадян; проаналізувати наукові підходи до розуміння екологічної й еколого-правової культури системи екологічних прав громадян; запропонувати власні підходи до оптимізації правового регулювання відносин у цій сфері.

Правові й інші проблеми формування системи екологічних прав та обов'язків громадян, гарантій їх реалізації та захисту в еколого-правовій літературі розглянуті досить повно, дослідженню цих питань присвятили свої праці такі відомі вчені у сфері екологічного права, як: В.І. Андрейцев, Г.В. Анісімова, Г.І. Балюк, В.Л. Бредіхіна, Ю.Л. Власенко, І.І. Каракаш, Н.Р. Кобецька, Т.Г. Ковальчук, О.С. Колбасов, С.М. Кравченко, М.В. Краснова, Ю.А. Краснова, Т.І. Макарова, Н.Р. Малишева, В.В. Петров, А.А. Слєпченко, С.Р.-о. Тагієв, Т.О. Третяк, Т.А. Ша-

расвська, Ю.С. Шемшученко, О.А. Шомпол та інші. Водночас у зазначених працях меншою мірою приділялась увага екологічній культурі як важливій гарантії ефективності їх реалізації, а також перспективам закріплення права громадян на належний рівень екологічної культури в чинному законодавстві України.

Результати дослідження. Свого часу – понад 40 років тому – В.В. Петров зазначав, що зміст екологічної культури відображається в Конституції [2, с. 94]. В екологічній культурі, за словами С.М. Кравченко, вбачається культура всіх видів людської діяльності, пов'язаної з пізнанням, освоєнням та перетворенням природи [3, с. 39]. З огляду на це, в еколого-правовій культурі за допомогою ухвалених в установленому законодавством порядку конституційних та інших правових норм забезпечується виконання обов'язкових приписів і заборон, закріплених нормами екологічного законодавства й екологізованими нормами. Саме екологічному законодавству В.І. Андрейцев відводить важливу детермінуючу роль у формуванні якісного стану та розвитку еколого-правової культури суспільства і держави, адже законодавство є своєрідним показником досягнень еколого-правової культури, тому особливо високі вимоги ставляться до його вдосконалення на шляху формування правової держави [4, с. 71].

У низці законодавчих актів – джерел екологічного права України – відображені окремі аспекти екологічної культури, які «пронизують» правові режими природних ресурсів, природних комплексів та екосистем, правовий статус особи і громадянина в екологічних правовідносинах (наприклад, особливості використання земель історико-культурного призначення, розвиток екологічної свідомості, культури, світогляду, гуманізму тощо). Г.І. Балюк акцентує увагу на тому, що в екологічному праві, як найбільш гуманізованій галузі, яка пов'язана з найважливішими сторонами людського буття (життя, здоров'я, джерела існування), проблема пошуку морально-етичної основи правового регулювання стоїть найбільш гостро порівняно з багатьма іншими галузями права, предметом регулювання яких часто є лише окремі сторони життєдіяльності людини [5, с. 8].

У зв'язку із цим саме високий рівень еколого-правової культури в суспільстві й державі зумовлює ефективність правотворчої, правореалізаційної та правозастосовної діяльності в екологічних правовідносинах, є показником екологічного правопорядку та стану дотримання законності, впливає на процес гарантування й захисту громадянами своїх екологічних прав, інтересів та обов'язків. Ще наприкінці 80-х рр. минулого століття Ю.С. Шемшученко акцентував увагу на тому, що право громадян на сприятливе навколишнє природне середовище тісно пов'язане зі зростанням екологічної культури особистості, формуванням її ідеологічної зрілості, а ідеологічні гарантії даного права забезпечують правильну орієнтацію особистості, сприяють опануванню населенням наукового світогляду в галузі екології, свідомому використанню цього світогляду в інтересах усього суспільства [6, с. 28].

На необхідності формування еколого-правового світогляду як основи екологічної культури загалом наголошує І.І. Каракаш і пропонує розглядати його як сукупність орієнтирів та оцінок щодо еколого-правових норм, які регулюють форми і методи впливу суспільства на природу, ставлення до самої природи як до об'єкта правової охорони [7, с. 430]. На наш погляд, еколого-правовий світогляд зумовлює рівень екологічного праворозуміння громадян та проявляється в їхній участі в державній та регіональній екологічній політиці.

Не вдаючись до аналізу великого різноманіття наукових підходів до поняття та змісту екологічної політики загалом, зазначимо, що з появою та розвитком соціальної екології, за словами відомого еколога М.Ф. Реймерса, внесення до екологічного циклу наук про охорону природи та навколишнього середовища сприяло розвитку екологічного знання. Політизація екологічних проблем сприяла появі понять екорозвитку, екополітики, екологічної безпеки, а матеріально-культурні та світоглядні цінності, які впливають на людину, стали предметом екології культури [8, с. 10–11]. Додамо лише, що ефективність правових норм, які регулюють відносини у сфері формування еколого-правової культури на суспільному й індивідуальному рівнях, прямо залежить від векторів, цілей та завдань національної екологічної політики.

М.В. Краснова зазначає, що екологічна політика охоплює певні групи взаємопов'язаних завдань, які, по-перше, формують завдання, спрямовані на збереження умов існування людини в навколишньому природному середовищі, по-друге, спрямовані на формування екологічної культури кожного члена суспільства [9, с. 10]. Натепер в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 р., затверджених Законом України від 28 лютого 2019 р., констатується низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти і просвіти, незадовільний стан дотримання екологічних прав і обов'язків громадян (розд. I).

З одного боку, сам факт прийняття нового, так би мовити, «екологічного дороговказу», є позитивним явищем, адже забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля визнано метою державної екологічної політики, а участь громадськості у формуванні державної політики, дотримання екологічних прав громадян та заохочення до екологічно свідомої поведінки громадян віднесено до принципів реалізації засад державної екологічної політики. Освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, всеохоплююча екологічна просвіта та виховання молодого покоління розглядаються як основні інструменти реалізації державної екологічної політики (розд. II).

Однак, з іншого боку, аналіз зазначеного документа не сприяє оптимістичним очікуванням зростання рівня екологічної й еколого-правової культури, адже в ньому відсутня конкретика щодо цього. У зв'язку із цим постає питання про те, чи закладено в текст даної Стратегії реальну стратегію змін щодо ставлення держави, її органів та інституцій до реального корегування пріоритетів державної політики в бік актуалізації необхідності екологізації всіх видів і напрямів суспільної свідомості, віднесення проблем зростання рівня екологічної свідомості й культури до рівня першочергових?

Так, наприклад, у Стратегії не наголошено на необхідності підвищення рівня екологічної культури в суспільстві, її складових частинах (екологічний стиль мислення, формування екологічного світогляду тощо) та різновидів (еколого-політична, еколого-правова, еколого-економічна, еколого-інформаційна, еколого-психологічна тощо). Це вплинуло й на визначення стратегічних цілей та завдань державної екологічної політики, відображених у розд. III даної Стратегії, оскільки наводяться вони досить узагальнено і без урахування сфери екологічної безпеки: впровадження освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, екологічної освіти і виховання, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості; забезпечення участі громадськості в ухваленні управлінських рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування; забезпечення дотримання екологічних прав та обов'язків громадян, доступу громадськості до правосуддя з питань охорони навколишнього природного середовища та природокористування.

Водночас політико-правовими пріоритетами в розвитку екологічної культури українців у сьогоденні сприяло б, на нашу думку, внесення положень про необхідність виховання належного рівня суспільної й індивідуальної екологічної культури в законодавчі джерела регулювання окремих напрямів правового регулювання суспільних екологічних відносин, наприклад: забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, поводження з відходами, природне заповідання та рекреаційна діяльність, розвиток «зеленої» енергетики, розвиток здорового способу життя й обмеження споживання тощо.

Попри згадування окремих елементів екологічної політики (передусім екологічної свідомості) серед засад, принципів, цілей та пріоритетів державної екологічної політики, доводиться констатувати фактичну відсутність жодних механізмів підвищення рівня екологічної й еколого-правової культури. На жаль, у даному документі така конкретика відсутня, тому сподівання розробників Стратегії, відображені в розд. VI, фактично нічим не підкріплені. Реальне життя актуалізує проблеми зниження рівня життя пересічних громадян на тлі соціально-економічної кризи, «нищівного» природокористування, карантинних обмежень у зв'язку зі складною епідеміологічною обстановкою, інших проблем, вирішення яких не може бути одномоментним явищем. Крім цього, суспільна екологічна мораль як основа правового екологічного імперативу та важливість визначення естетичної цінності природи є необхідними передумовами розвитку екологічної й еколого-правової культури суспільства й громадян, елементами зазначених видів культури.

Варто зазначити також, що ні на початку розвитку згаданого вище напряму екологічної політики України, ні згодом у чинному законодавстві не віднайшлося місця встановленню взаємозалежності між ефективністю реалізації екологічних прав громадян та високим рівнем екологічної культури в суспільстві. У Рекомендаціях парламентських слухань на тему «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років», ухвалених постановою Верховної Ради України від 14 січня 2020 р. № 457-IX (слухання відбулися 27 листопада 2019 р.), зазначається, що в Україні питання захисту довкілля регулюють понад 40 законів та сотні підзаконних нормативно-правових актів, проте система відповідальності за екологічні правопорушення, забезпечення дотримання екологічних прав людини залишається слабкою та неефективною.

Учасниками парламентських слухань було рекомендовано Кабінету Міністрів України прискорити спільно із центральними органами виконавчої влади розроблення і внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів, зокрема щодо дотримання екологічних прав люди-

ни. Та натепер удосконалення перелічених в абз. «б» пп. 1 п. 1 зазначених Рекомендацій положень чинного екологічного законодавства так і не відбулось.

Спробу змінити описану нами ситуацію на краще було здійснено колективом кафедри екологічного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (у співпраці з Міністерством юстиції України) у липні 2020 р., під час роботи над пропозиціями кафедри щодо внесення змін до Указу Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини». Автором цієї публікації пропонува-лось, зокрема, доповнити розд. 3 даної Національної стратегії під назвою «Принципи Стратегії» абз. 8 – принципом «формування культури реалізації, забезпечення та захисту прав людини». Попри це, доводиться констатувати, що жодних змін та доповнень, напрацьованих колективом кафедри, до даного Указу так внесено і не було, що не сприяє розвитку системи гарантій реаліза-ції та захисту екологічних прав громадян.

Доки цілісний законодавчо визначений механізм формування культури реалізації, забез-печення та захисту прав людини не сформовано, спостерігається відсутність єдиних підходів до закріплення в нормах екологічного права змісту, елементів, основних ознак та особливостей екологічної культури. Не відображено також і особливостей взаємовпливу еколого-правової куль-тури та системи екологічних прав громадян, їхніх екологічних обов'язків у їх взаєморозвитку, як це здійснено, наприклад, у законодавстві Республіки Білорусь (далі – РБ).

Так, забезпечення пропаганди знань у галузі охорони навколишнього середовища і приро-докористування та формування екологічної культури відповідно до ст. 4 Закону РБ «Про охорону навколишнього середовища» [10] віднесено до принципів охорони навколишнього середовища. Шляхом запровадження інституту громадських екологів, відповідно до ст. 15–1 цього Закону, громадським екологам надано право сприяти Мінприроди та його територіальним органам у про-паганді та вихованні у громадян бережливого ставлення до природи, підвищенні їхньої еколо-гічної культури.

Водночас підвищення екологічної культури, сприяння вихованню в цій галузі молодого покоління згідно зі ст. 12 цього Закону є обов'язком громадян Білорусі. Це дає можливість вести мову про те, що дотримання екологічних прав громадян, а також активне формування еколо-го-правової культури необхідно забезпечувати шляхом викорінювання еколого-правового нігіліз-му й активізації інтенсивного правового розуміння всіма суб'єктами, які реалізують свої функції, цілей та завдань охорони навколишнього середовища [11, с. 225]. Отже, обізнаність із положен-нями екологічного законодавства, свідоме їх дотримання та використання можна розглядати як дієві гарантії реалізації громадянами і Білорусі, і України своїх екологічних прав та виконання екологічних обов'язків, а також гарантії розвитку еколого-правової культури на індивідуальному й суспільному рівнях.

Зростання ролі екологічної складової частини сталого розвитку, закріплення засад еколо-гічної культури в міжнародних та європейських джерелах екологічного права посилюють роль і значення екологічного й культурного співробітництва держав світу для збереження навколиш-нього природного середовища для теперішнього та майбутніх поколінь. Перед нашою державою постає непросте завдання – гарантувати підвищення рівня еколого-правової культури як явища правової дійсності та чинника розвитку суспільних відносин завдяки імплементації норм між-народного права, гармонізації й адаптації європейських і національних підходів у рамках екологіч-ної політики ЄС.

Виконанню цього завдання екологічного права на практиці вже понад 20 років сприяє Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі ухвалення рішень та до-ступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхус, 1998 р., ратиф. Законом України від 6 липня 1999 р.). У контексті встановлення конституційних засад еколого-правового ста-тусу особи Н.Р. Малишева підкреслює суттєвий вплив даної конвенції на розвиток правового регулювання екологічних прав людини і громадянина, а також на гарантування їх реалізації. Учена зазначає, що ця Конвенція, значна частина норм якої може застосовуватись безпосеред-ньо і не потребує імплементації, а також зміни до законодавства України, внесені у зв'язку з ратифікацією Конвенції, поглибили й деталізували правове регулювання забезпечення права на екологічну інформацію, права на участь в ухваленні екологічно важливих рішень, а також права на захист екологічних прав, передбачених національним законодавством, від порушень чи посягань [12, с. 20–21].

Подальшому розвитку еколого-правової культури як гарантії реалізації громадянами своїх екологічних прав сприяють положення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та

Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншої сторони (ратиф. Законом України від 16 вересня 2014 р.).

Зазначеною Угодою фактично закріплені засади формування єдиного культурного простору для країн Європейського Союзу й України на рівні європейського регіонального співробітництва, адже нею передбачаються основні напрями співпраці в економічній, політичній, правовій, екологічній, соціальній сферах («Навколишнє середовище» (гл. 6), «Туризм» (гл. 16), «Культура» (гл. 24), Додаток ХХХ до гл. 6 «Навколишнє середовище» розд. V). Зокрема, у ст. 365 ідеться про розвиток всеоб'ємної стратегії в галузі навколишнього середовища, наукового потенціалу з метою дотримання глобальної відповідальності та зобов'язань у таких сферах, як охорона здоров'я, захист навколишнього середовища, зокрема зміна клімату й інші глобальні виклики. Конкретні еколого-правові орієнтири були закріплені в додатках ХХХ та ХХХІ до гл. 6 розд. V зазначеної Угоди.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 22 листопада 2018 р., у преамбулі нашого Основного закону проголошується європейська ідентичність українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. У контексті європейського регіонального співробітництва за участю України це покладає на нашу державу важливі зобов'язання – формувати єдиний культурний простір, досягати цілей сталого розвитку, вирішувати регіональні та глобальні екологічні проблеми, розвивати екологічну освіту, культуру, виховання, що, зрештою, дозволить підсилити правовий механізм гарантування екологічних прав громадян та екологічних інтересів суспільства.

Очевидно, що положення даної Угоди та конституційно підтверджений європейський вектор суспільного розвитку потрібно враховувати законодавцю у процесі систематизації екологічного законодавства, що створюватиме додаткові гарантії ефективного впровадження в життя нової стратегії державної екологічної політики, її пріоритетів та імперативів. Як наслідок, можна буде сподіватись і на підвищення рівня екологічної й еколого-правової культури в контексті реалізації громадянами своїх екологічних прав та виконання екологічних обов'язків.

Положення Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу необхідно враховувати також у процесі імплементації міжнародно-правових принципів і норм у національне законодавство, конвергенції національної та європейської правових систем, упровадження позитивного досвіду закордонних країн у сфері регулювання екологічних відносин, реалізації та захисту екологічних прав громадян. Не менш важливим завданням є впровадження в життя Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 р.» від 25 вересня 2015 р. № 70/1.

Відповідно до зазначеного документа в Україні було визначено пріоритетні напрями забезпечення сталого розвитку з його екологічною складовою частиною, затверджені Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. Закріплені 17 цілей сталого розвитку є не лише орієнтирами в законотворчій та іншій діяльності, але й елементами нового правового явища, яке пропонуємо розглядати як правову культуру сталого суспільного розвитку.

З метою підвищення рівня еколого-правової культури суспільства і громадян автором цієї публікації неодноразово пропонувалось внести зміни та доповнення до законів України «Про культуру», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про туризм» та інші. Зрештою, висловлювались сподівання на розроблення й ухвалення Програми збереження навколишнього природного середовища, передбаченої Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 (за вектором безпеки). Пропонувалася також розробка низки політико-правових документів концептуального характеру, в основі яких, крім правових, були б закладені загальнонаукові принципи й імперативи (гуманізму, демократизму, етичності, екологічної безпеки, екосистемного підходу, розвитку ноосфери, сталого розвитку тощо), серед яких Концепція розвитку екологічної культури в Україні, Загальнодержавна програма розвитку екологічної культури в Україні, Етичний кодекс про форми взаємодії суспільства і природи [13, с. 170; 14, с. 194–195].

Доцільно було б також закріпити в чинному законодавстві України, передусім у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», право громадян на належний рівень екологічної культури, приєднати його до права на екологічну освіту або закріпити як самостійне суб'єктивне право громадян.

Висновки. Отже, підсумовуючи розгляд даної проблематики з позиції аналізу законодавчих та політико-правових джерел, зазначимо, що підходи законодавця до конструювання засад еколого-правової культури здебільшого незбалансовані. Забезпечення світоглядних, ідеологічних, наукових, освітньо-виховних, інформаційних, державно-правових, економічних, соціальних та інших гарантій реалізації та захисту екологічних прав громадян та екологічних інтересів усього суспільства є одним із пріоритетних завдань національної екологічної політики.

Від свідомої людини, свідомої громадськості, від дотримання пріоритетів екоцентризму в державній та регіональній екологічній політиці залежить побудова правової держави з високим рівнем еколого-правової культури її громадян, з розвинутою системою цінностей, орієнтованих на задоволення потреб людини, насамперед у безпечному навколишньому природному середовищі, в участі у формуванні екологічної політики, у вільному доступі до екологічної інформації й екологічного правосуддя. Еколого-правова культура – суспільна, індивідуальна, колективна, службових та посадових осіб – має розглядатися як важлива гарантія реалізації та захисту екологічних прав людини, як невід’ємний елемент правового статусу людини і громадянина. Гарантованість безперешкодної реалізації громадянами своїх екологічних прав має стати основним показником еколого-правової культури в Україні, що сприятиме формуванню правового механізму культури сталого суспільного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Нормативно-правові акти наведено відповідно до офіційного сайту Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Петров В.В. Экология и право. Москва : Юрид. лит., 1981. 224 с.
3. Кравченко С.Н. Социально-психологические аспекты правовой охраны окружающей среды. Львов : Изд-во при Львовском ун-те «Вища школа», 1988. 156 с.
4. Андрейцев В.І. Правові аспекти екологічної культури. *Вісник Київського університету. Серія «Суспільно-політичні науки»*. Вип. 1. 1991. С. 69–75.
5. Балюк Г.І. Світоглядні та еколого-правові засади взаємодії людини і природи. *Екологічне право України : науково-практичний журнал*. 2017. № № 1–2. С. 8–13.
6. Шемшученко Ю.С. Правовые проблемы экологии. Киев : Наукова думка, 1989. 232 с.
7. Каракаш І.І. Еколого-правова культура як складова цивілізаційної культури. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу, м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.* / відп. ред. В.М. Др’юмін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2011. Т. 2. С. 429–431.
8. Реймерс Н.Ф. Экология (теория, законы, правила, принципы и гипотезы). *Россия Молодая*. 1994. 367 с.
9. Краснова М.В. Правові основи сучасної екологічної політики України: науково-методологічні питання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1 (102). С. 9–13.
10. Об охране окружающей среды : Закон Республики Беларусь от 26 ноября 1992 г., в ред. Закона Республики Беларусь от 17 июля 2002 г. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&rho=v19201982>.
11. Хотько О.А. Влияют ли требования в области охраны окружающей среды на обеспечение экологических прав граждан и эколого-правовую культуру человека? *Еколого-правовий статус людини і громадянина : ретроспективний та перспективний погляди* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 31 травня 2019 р. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; за заг. ред. М.В. Красної, Т.О. Коваленко. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2019. С. 223–227.
12. Малишева Н.Р. Конституційне регулювання екологічних відносин в Україні: історія, сучасність та перспективи. *Екологічне право України : науково-практичний журнал*. 2014. № 1 (1). С. 12–22.
13. Позняк Е.В. Підвищення рівня еколого-правової культури в системі гарантій реалізації екологічних прав і обов’язків громадян України. *Забезпечення прав в аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносинах* : збірник матеріалів Четвертого зібрання фахівців споріднених кафедр, м. Одеса, 6–9 червня 2019 р. / відп. ред. : Т.Є. Харитонова, Х.А. Григор’єва. Одеса : Гельветика, 2019. С. 168–170.
14. Позняк Е.В. Проблеми еколого-правової культури реалізації та захисту екологічних прав громадян в Україні: зміна стратегій чи стратегія змін? *Еколого-правовий статус людини і*

громадянина : ретроспективний та перспективний погляди : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 31 травня 2019 р. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; за заг. ред. М.В. Краснової, Т.О. Коваленко. Чернівці : Кондратьєв А.В., 2019. С. 191–195.

УДК 349.6:340.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-2.17>

ШОХА Т.П.

ЕКОЛОГІЧНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ENVIRONMENTAL STANDARDIZATION: SELECTED ISSUES OF LEGAL REGULATION

У статті розглянуто останні зміни, внесені Законом України від 20 вересня 2019 року № 124-ІХ до актів екологічного законодавства в частині: 1) скасування обов'язкового характеру екологічних стандартів; 2) розмежування відносин, пов'язаних із розробленням стандартів, із відносинами нормативно-правового регулювання; 3) скасування повноважень щодо погодження проєктів національних стандартів органами державного управління; 4) скасування юридичної відповідальності за недотримання вимог стандартів.

На підставі аналізу Закону України від 5 травня 2014 року № 1315-VII «Про стандартизацію», глави 3 Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та Угоди про технічні бар'єри у торгівлі Світової організації торгівлі зроблено висновок, що необхідність внесення таких законодавчих змін стосовно усіх екологічних стандартів ані Законом України «Про стандартизацію», ані Угодою про технічні бар'єри в торгівлі СОТ не передбачена.

З метою з'ясування доцільності таких змін з'ясовано, яким є юридичне значення екологічної стандартизації та співвідношення стандартів із нормативно-правовими актами (технічними регламентами). На підставі аналізу спеціальної еколого-правової літератури та ретроспективного аналізу законодавства про стандартизацію зроблено висновок про те, що не зважаючи на відсутність у стандартів регулюючого впливу, заміна у законодавстві «вимог щодо відповідності стандартам» на «вимоги щодо відповідності технічним регламентам та іншим нормативно-правовим документам» є виправданою, але передчасною. Таким змінам мало б передувати прийняття відповідних технічних регламентів. Нині ж скасування обов'язкових вимог, які містилися у стандартах і відсутність аналогічних вимог, прийнятих на рівні технічних регламентів (інших нормативно-правових документів), може призвести до виникнення прогалин у правовому регулюванні екологічних відносин.

Ключові слова: екологічне законодавство, екологічне право, екологічна безпека, технічні вимоги, екологічний стандарт, технічний регламент.

The article considers the latest amendments introduced by the Law of Ukraine № 124-IX dated September 20, 2019 to acts of environmental legislation as regards: 1) elimination of compulsory nature of environmental standards; 2) delineation of the relationship associated with the development of standards with the relationship of legal and regulatory framework; 3) revocation of capability for the approval of draft national standards by government bodies; 4) abolition of legal liability for non-compliance with the requirements of the standards.